

N:o 329.

Af herr **E. Hammarlund**, i anledning af *Kungl. Maj:ts proposition angående statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter.*

Med anledning af Kungl. Maj:ts proposition n:o 163 angående statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter har herr Fridtjuv Berg i motion n:o 298 i Andra Kammaren fäst uppmärksamheten på vissa punkter i den kungl. propositionen, där afvikelser från densamma synas påkallade. Det är särskildt tre punkter i förslaget, om kommunala mellanskolor, på hvilka han riktat uppmärksamheten och beträffande hvilka han påyrkat ändring, nämligen terminsafgifterna, lärarekompetensen samt skolornas styrelse och ledning.

Motionären har uteslutande hållit sig till förslaget i hvad det gäller de kommunala mellanskolorna. Men äfven i några andra afseenden synas — utan rubbning af regeringsförslagets utan allt tvifvel riktiga grundtanke — vissa detaljändringar i propositionen vara behöfliga, och jag har genom denna motion velat hänleda uppmärksamheten särskildt på tre punkter, i hvilka det synes mig vara af vikt att ändring af Riksdagen vidtages.

1. De 22 statsunderstödda samskolorna.

Kungl. Maj:t föreslår, att af anslaget till kommunala mellanskolor må understöd kunna utgå till två slags skolor, nämligen: 1) samskolor, som

Bih. till Riksd. Prot. 1908. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 153 Häft. (N:o 329.) 1

under år 1908 åtnjutit understöd från anslaget till högre skolor för kvinnlig ungdom, 2) kommunala skolor, som utgöra öfverbyggnader på den egentliga folkskolan (de verkliga mellanskolorna). Och i punkt 11 föreslås den undantagsbestämmelse, att »samskola, som för år 1908 åtnjutit understöd från anslaget till högre skolor för kvinnlig ungdom, må, ändock att de här stadgade villkor ej till alla delar uppfyllas, intill utgången af år 1911, på de villkor Kungl. Maj:t äger bestämma, kunna komma i åtnjutande af understöd från anslaget till kommunala mellanskolor, dock under förutsättning att kommunen eller enskilda donatorer till skolans uppehållande lämna ett bidrag, hvars värde för år räknadt uppgår till minst samma belopp som statsunderstödet».

En dylik undantagsbestämmelse är ju alldeles på sin plats. De enskilda samskolor, hvilka för närvarande åtnjuta statsbidrag, böra få sådant bidrag under ytterligare en treårsperiod på liknande villkor som hittills. Men att de skulle efter utgången af denna treårsperiod få behålla sin särställning, under förutsättning att de stadgade villkoren i öfrigt uppfyllas, härför finnes intet som helst skäl. Vilja de efter utgången af år 1911 fortfarande få statsanslag, torde de böra ombilda sig till öfverbyggnader på folkskolan i likhet med de föreslagna kommunala mellanskolorna.

De enskilda samskolor, hvilka på grund af äldre bestämmelser åtnjuta statsbidrag, uppgå till ett antal af 22 och finnas uppräknade å sid. 54 och 55 i den kungl. propositionen. Såsom synes äro de förlagda hufvudsakligen till smärre städer samt åtskilliga större stationssambhällen. Om dessa 22 skolor allt fortfarande skulle få behålla sin nuvarande privilegierade särställning, skulle gifvetvis följderna blifva, att å dessa orter folkskolan komme i en sämre ställning än å andra liknande platser, där inga parallellt med folkskolan gående samskoleklasser kunde erhålla statsunderstöd. På dessa 22 platser skulle visserligen efter utgången af år 1911 finnas folkskola enligt litt. A, men det i propositionen med all rätt häfdade sambandet mellan folkskolan och dess öfverbyggnad — mellanskolan — skulle där ej behöfva förefinnas. Tvärtom skulle samskolan allt fortfarande kunna ordna sina kurser utan hänsyn till den egentliga folkskolans högre klasser.

Föredragande departementschefen finner det öfverflödigt att införa en bestämmelse därom, att dessa samskolor skola framdeles utgöra öfverbyggnader på folkskolan, enär, såsom han framhåller, de nya förhållandena »skola gifvetvis åtminstone i flertalet fall påverka de nu statsunderstödda samskolornas organisation, så att dessa anpassa sig efter den egentliga mellanskoletypen» (sid. 130). Men om man ganska visst kan antaga, att

flertalet af de 22 skolorna komma att af ekonomiska skäl ombilda sig till mellanskolor, finnes ju ännu mindre anledning att efter utgången af år 1911 medgifva bibehållandet af ett litet fåtal statsunderstödda skolor af en typ, som icke vidare skulle få upprättas. Ett dylikt medgifvande strider för öfrigt mot den bärande idén i hela förslaget, som är den, »att de ifrågakarande samhällenas ekonomiska resurser icke skulle splittras på två parallellt med hvarandra löpande skolformer utan samlas på en enda läroanstalt» (sid. 129).

I de grunder och villkor, som föreslagits för tilldelande af understöd från anslaget till kommunala mellanskolor, torde alltså sådana ändringar böra vidtagas, att efter utgången af år 1911 anslaget i fråga endast får användas till skolor, som utgöra öfverbyggnader på den egentliga folkskolan. Detta kan ernås genom att bibehålla öfvergångsstadgandet i punkt 11 under afdelning A, men ur punkt 1 utesluta orden: »ej mindre — — — — än äfven», så att sistnämnda punkt erhöle följande lydelse:

1. Af anslaget till kommunala mellanskolor må understöd kunna utgå till skolor, som utgöra öfverbyggnader på den egentliga folkskolan och i afseende å inträdesfordringarna förutsätta det kunskapsmått, som inhämtas i högsta årskursen af folkskola, anordnad enligt gällande normalplans typ litt. A.

2. Högre flickskolan skall fylla ett förefintligt bildningsbehof.

Beträffande afsikten med den nu ifrågasatta ganska betydliga höjningen af anslaget till de högre flickskolorna gör föredragande departementschefen följande beaktansvärda uttalande (sid. 145):

»Jag har kommit till den uppfattningen, att det i synnerhet är flickskolorna i de mindre och de medelstora städerna, som behöfva hjälpas upp. Däremot har det icke varit min afsikt att med de ifrågasatta bestämmelserna främja uppkomsten å samma ort af mindre, med hvarandra konkurrerande skolor. Ty ju mindre en skola är, desto sämre är i regel dess ekonomiska ställning och desto sämre dess undervisning. En alltför stor frikostighet från statens sida kan motverka det syfte, man vill vinna, och medföra en sänkning af den högre kvinnobildningen. Då redan nu konkurrensen mellan flickskolor å en eller annan ort är så stor, att den knappast kan kallas sund, bör det vid tillämpningen af de förordade bestämmelserna tillses, att ingen ny skola erhåller statsunderstöd, med mindre en noggrann utredning gifvit vid handen, att den verkligen fyller ett förefintligt bildningsbehof. Anslaget till högre flickskolor får icke betraktas som ett förslagsanslag, hvori hvarje skola, som uppfyller de stadgade minimifordringarna, skulle äga delaktighet.»

Hvad departementschefen härvidlag uttalat synes mig vara af den vitala betydelse, att det icke blott bör hafva en plats i motiveringen utan inryckas i de af Riksdagen godkända grunderna och villkoren för tilldelande af understöd. Ett tillägg i denna riktning torde lämpligen böra inflyta i punkt 1 under afdelningen B, hvilken punkt borde erhålla ungefär följande lydelse:

1. Af anslaget till högre flickskolor må understöd kunna utgå till flickskolor, som hafva till ändamål att utöfver omfånget för folkskolans verksamhet meddela allmän medborgerlig bildning, och som fylla ett i verkligheten förefintligt bildningsbehof för den ort, där de upprättats.

3. De manliga lärarnes ställning.

Herr Berg har i sin motion n:o 298 med allt fog fäst att uppmärksamheten därå, att i propositionen inga kompetensfordringar finnas angifna för mellanskolornas manliga lärare. Men äfven beträffande manlig lärares aflöning samt om rätten till statsunderstöd för lönetillägg åt manlig lärare saknas alla bestämmelser ej blott för mellanskolorna utan för samtliga i propositionen afsedda läroanstalter.

Föredragande departementschefen framhåller, att några bestämmelser om minimilöner för lärare ej äro behöfliga särskildt af det skäl, att »under nuvarande förhållanden anställningen vid enskild skola är för lärarinnorna att anse som deras egentliga lefnadsuppgift och lefvebröd, för lärarne åter mestadels en öfvergångsplats till anställning i statens tjänst» (sid. 134). Men särskildt beträffande de kommunala mellanskolorna vore det att djupt beklaga, om förhållandena ordnades på sådant sätt, att manlig lärare toge anställning vid dem endast som en öfvergångsplats. Dessa skolor, rätt ordnade och utvecklade, blifva ju ett slags högre folkskolor med ytterligare påbyggnad (minst tre årsklasser i stället för två), och då böra de hafva en föreståndare som tager sig an skolans sak såsom sin liffsuppgift.

Beträffande statsunderstödet föreslås i propositionen, att enskildt läroverk, som i större utsträckning anlitar manliga lärarkrafter, bör kunna erhålla ett tilläggsunderstöd af högst 2,000 kronor för hvartera skolstadiet, och föredragande departementschefen motiverar detta förslag därmed, att utan en dylik bestämmelse »skulle de enskilda läroverken frestas att uteslutande eller hufvudsakligen anställa kvinnliga lärare, enär de, med hänsyn till bestämmelserna angående lönetillägg af statsmedel åt lärarinnor, här-

igenom skulle komma i åtnjutande af större bidrag från statens sida» (sid. 147). Hvad sålunda anförts har i viss mån tillämpning äfven på de öfriga skolarterna, framför allt på de kommunala mellanskolorna. Om regeringsförslaget i denna del oförändradt antages, blir det nämligen för skolan ekonomiskt fördelaktigare att hafva kvinnlig lärare än manlig. Men staten bör gifvetvis ej genom konstlade medel lägga hinder i vägen för att skolorna må anställa manliga lärare till den utsträckning, sådana kunna vara behöfliga.

Hvad särskildt angår de kommunala mellanskolorna är visserligen föreskrifvet, att vid skola, däri gossar undervisas, minst en manlig lärare med full tjänstgöring skall finnas. Men statsbidrag till lönetillägg åt denne lärare skulle ej kunna utgå. Detta är en inkonsekvens, som bör rättas.

Ej blott för mellanskolorna utan äfven beträffande såväl högre flickskolor som ock enskilda läroverk och enskilda lärarinneseminarier torde alltså böra föreskrifvas, att därest manlig föreståndare eller lärare är anställd och innehar samma kompetens samt åtnjuter minst de för lärarinna fastställda löneförmåner, enahanda statsbidrag till aflöning och ålderstillägg må utgå som för kvinnlig föreståndare eller lärarinna. Som en komplettering härtill bör vidare stadgas, att där manlig lärare är anställd, vare sig som föreståndare, ämneslärare, timlärare eller öfningslärare, han i intet fall må aflönas lägre än hvad föreskrifvits i fråga om lärarinna.

I sammanhang med dessa bestämmelser böra naturligtvis sådana reaktionella ändringar vidtagas i propositionen, att det hela kommer att omfatta såväl manlig som kvinnlig lärare. Särskildt fäster jag uppmärksamheten på angelägenheten däraf, att äfven för manlig lärare stadgas rätt till lönetursberäkning för uppflyttning i högre lönegrad. I fråga om de högre flickskolorna torde en dylik rätt endast undantagsvis vara af någon betydelse, då vid dessa skolor manliga lärare mera sällan äro anställda med full tjänstgöring, men så mycket betydelsefullare blir den för de rätt många manliga lärare, som utan tvifvel skulle komma att anställas vid de kommunala mellanskolorna, därest nämligen ej sådana föreskrifter varda fastställda, att det för skolan blir ekonomiskt förmånligare att använda kvinnliga lärarekrafter än manliga.

Om samma rätt till statsbidrag stadgas för manlig lärare som för kvinnlig, kan det i punkt 4 under afdelning C ifrågasatta tilläggsanslaget till understöd åt enskildt läroverk, som i större omfattning anlitar manliga lärarekrafter, utgå, enär dylikt läroverk blir äfven utan någon sådan undantagsbestämmelse berättigadt till statsanslag efter enahanda grunder som ett läroverk med öfvervägande kvinnliga lärarekrafter.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt får jag hemställa,

att Riksdagen måtte i Kungl. Maj:ts proposition n:o 163 angående statsunderstöd till kommunala och enskilda läroanstalter vidtaga nedannämnda ändringar och tilllägg:

1) *Beträffande grunder och villkor för tilldelande af understöd från anslaget till kommunala mellanskolor:*

att bestämmelserna under afdelning A erhålla sådan formulering, att efter utgången af år 1911 understöd från anslaget till kommunala mellanskolor endast må utgå till skolor, som utgöra öfverbyggnader på den egentliga folkskolan;

2) *Beträffande grunder och villkor för tilldelande af understöd från anslaget till högre flickskolor:*

att till punkt 1 under afdelning B fogas det tillägg, att understöd må utgå till högre flickskolor endast i det fall, att skolan fyller ett i verkligheten förefintligt bildningsbehof för den ort, där den upprättats;

3) *Beträffande manliga lärares löner, statsunderstöd härför m. m.:*

dels att bland grunder och villkor för tilldelande af understöd från anslaget till lönetillägg inryckes en bestämmelse därom, att, därest manlig föreståndare eller ämneslärare är anställd och innehar samma kompetens samt åtnjuter minst de för föreståndarinna eller ämneslärarinna fastställda löneförmåner, enahanda bidrag till aflöning och ålderstillägg må utgå som för föreståndarinna eller ämneslärarinna, samt att i följd häraf det i punkt 4 under afdelning C omnämnda tilläggsunderstödet å 2,000 kronor bortfaller;

dels att bland grunder för lärarepersonalens aflöning införas föreskrifter ej mindre därom, att manlig lärare i intet fall må aflönas lägre än hvad i samma grunder fastställts i fråga om lärarinna, än äfven därom, att manlig lärare erhåller samma rätt till lönetursberäkning som kvinnlig;

↓ *dels* slutligen att i propositionen sådana redaktionella

ändringar vidtagas, att äfven i öfrigt de bestämmelser, som gälla i fråga om lärarinna, i tillämpliga delar må göras gällande jämväl för lärare.

Stockholm den 5 maj 1908.

Emil Hammarlund.
